

ANGELOVICS Helga

A vajai Vay család

Vay Miklós báró (1802–1894) ősei

A jelentős, 19. századi konzervatív politikus, Vay Miklós báró 1802. április 29-én született Alsószolcán, Borsod vármegyében, a nagytiszteletnek örvendő id. Vay Miklós tábornok és Adelsheim Johanna elsőszülött fiaként.¹ Kiemelkedő közéleti-politikai pályafutását nem kis részben családjának, illetve őseinek hírneve alapozta meg, akik a kora újkori, újkori Magyarország egyházi, társadalmi és politikai közéletének meghatározó szereplői voltak.

Munkámban Vay Miklós őseit, felmenőit, azt a társadalmi-családi környezetet mutatom be, amelyből származott, s amely életútját befolyásolta. A prominens, elsősorban férfitagok életrajzát vázolva ábrázolom a családot összefogó közös értékrendet és a református egyház iránti nemzedékről nemzedékre erősödő mély elkötelezettségüket.² Figyelmemet a Tiszáninneni Református Egyházkerület és a Sárospataki Református Kollégium életében betöltött szerepükre, tevékenységükre összpontosítom.³ Ezzel párhuzamosan bemutatom társadalmi felemelkedésüket, útjukat az arisztokráciába.⁴

Az ősök hagyománya

A vajai Vay nemesi, bárói, majd 1830-tól egyik ágon grófi család a hagyományok szerint Szabolcs vármegye egyik legősibb familiája volt. A feudalizmus időszakában a főrangú nemesi családok különösen fontosnak tartották, hogy legalább az Árpádokig visszavezethessék családfáikat. A Vay bárók sem voltak kivételek, bár nem tartoztak a régi arisztokráciához. A család eredetét egészen a 10. századig, pontosabban egy Voja nevezetű pogány magyar ősig vezette vissza, aki már Szent Istvánnal együtt felvette a keresztséget, amelyben a Tamás nevet kapta.⁵ Az ősi származást hangsúlyozta az 1418-ban Zsigmond királytól kapott címerük is. A Vay nemzetség címerében ugyanis szarvas látható, amely a családi monda szerint a Tanais vizén átszökve a honfoglaló magyar sereg útját mutatta a Kárpát-medencébe.⁶ Az ambiciózus eredetlegédával szemben hiteles dokumentumok alapján történetük a 14. század közepétől datálható.⁷

A befolyásos, és a jelek szerint vagyonos köznemesi család tagjai közül többen már a kora újkorban alispáni tisztséget töltöttek be Szabolcs vármegyében. A família névadó, központi birtoka itt, Vaján feküdt.⁸ A 16. században a megyei nemes társaik többségéhez hasonlóan református hitre tértek. A vallási hovatartozás ettől kezdve meghatározóvá vált a család életében. A 17. században a família egyedül Vay Péter (1611–1662) ágában folytatódott, aki 1631 körül I. Rákóczi György étekfogója és kamarása volt, majd 1650-ben Szabolcs vármegye másodalispánjaként találkozhatunk vele.⁹ Feleségétől, Zoltán Annától két lánya: Erzsébet és Katalin, valamint három fia: Ábrahám, Mihály és Ádám született.

A Vay család házassági, rokoni kapcsolatai a kora újkorban

A magyar történelem 17. század végi és 18. század eleji viharos évtizedeit a török, majd a Habsburgok elleni fellépés, és ennek következtében katonailag forrongó, létbizonytalanságot és gazdasági válságot követő évek sorozata jellemezte. Ennek hátterében nem meglepő, hogy a Vayak az erdélyi nemesekkel szövetkezve egymásnak biztos hátországot igyekeztek teremteni, családjaik és birtokaik biztonsága érdekében. Ennek rendelték alá házasságaikat is. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az erdélyi arisztokrácia a „hazainál” könnyebben befogadta a magyarországi nemeseket. Számukra is előnnyel járt egy-egy magyar nemesi családhoz fűződő szorosabb kapocs, még ha azok nem a főnemesi réteghez tartoztak is.

Ezen a ponton érdemes röviden kitérni e házassági stratégiára. Vay Ádám, családtagjainak rangos hivatalviselői és eddig is előnyös házasságai révén a jómódú megyei nemesség felemelkedő rétegéhez tartozott. Ő is elődei útját követte e téren. Első felesége ugyanis a dúsgazdag iványi Fekete Erzsébet,¹⁰ míg a második, a báró Zay családból származó Anna volt. Házasságai révén további ingatlanokhoz, nagyobb tekintélyhez, presztízshoz s fontos kapcsolatokhoz juttatta a familiát. Lányai szinte kizárólag főnemesekkel házasodtak, ezen belül elsősorban erdélyi grófokhoz mentek feleségül. Erzsébetet gróf Bethlen Miklós kancellár fia, Mihály vezette oltár elé, majd megözvegyülvén, szintén egy előkelő erdélyi família leszármazottjához, Dujardin János Ferenc császári ezredes fiához, Ferenchez ment nőül.¹¹ Másik lányát, Katalint az erdélyi vezető politikus, gróf széki Teleki Pál fia, Mihály vette feleségül.¹² Elmondható, hogy a Teleki család tagjai a későbbiekben is szívesen nyújtották kezüket a Vayaknak.¹³ De a Vay házastársak között a korszakban feltűnnek még a Rhédeyek, a Kemény és Pongrácz bárói familiák. Sőt Erdély egyik legrégebbi családjához, az 1744-től grófi rangra emelkedett cegei Wass családdhoz is rokoni szálak fűzték őket. Témánk szempontjából ez azért érdemel külön figyelmet, mert Vay Judit (1688–1770)¹⁴ és Wass Dániel házasságból származott Wass Anna grófnő, Vay Ábrahám felesége, Vay Miklós nagyanyja.¹⁵

Vay Ádámnak bizonyára imponált, hogy lányai révén előkelő erdélyi grófi családokkal került szorosabb kapcsolatba úgy, hogy ők még báróságig sem jutottak ekkor. E tudatosan felépített kapcsolatrendszere 1707-től – mikor is Rákóczi Erdélyre helyezte a súlypontot – egy ideig számos előnyt nyújtott számára.

A Rákóczi-szabadságharc és következményei

A Rákóczi-szabadságharc és az azt követő évek változást hoztak az addig egyenletesnek mondható társadalmi emelkedésükben. A családtagok ugyanis – mint Szabolcs vármegye szinte összes lakosa – II. Rákóczi Ferenc táborához csatlakoztak és kezdetektől aktív résztvevői voltak az eseményeknek.¹⁶ Közülük leginkább a fentebb már említett „kuruc” Vay Ádám (1657–1719) vált ismert történeti szereplővé. 1703-tól ő állt a fejedelmi udvar élén, mint udvari kapitány, vagy ahogy egyre gyakrabban nevezték, udvari marsall. Egyben egyike volt a fejedelem legfőbb bizalmi embereinek. Bár Rákóczi *Emlékirataiban* Vay Ádámot bárónak nevezi – amit számos szakirodalom is átvész –, nem volt az, a fejedelem nyilván ezzel is emelni akarta egykori udvara fényét.¹⁷ Vay a szabadságharc ideje alatt gyorsan lépkedett előre a ranglétrán, amellyel párhuzamosan országos hírnévre tett szert. Mint ismert, a fentebb említett pozíció mellett többek közt a jászok és kunok, majd Munkács főkapitánya lett. A miskolci táborban létrehozott Udvari Tanács elnökeként pedig 1705-ig, annak megszűnéséig tevékenykedett. A fejedelem később Békés vármegye főispánjává és Máramaros adminisztrátorává is kinevezte.¹⁸

Az elkötelezett református Vay a szabadságharc bukásával elvesztette politikai hatalmát és anyagi biztonságát is. Rákóczi felszólítására követte őt Lengyelországba, ahol már súlyos pénzügyi gondok között élt egészen haláláig, 1719-ig.¹⁹ Fia, ifjabb Vay Ádám 1713-ban ke-

gyelmet kapott és hazatért, bár ezt követően még közel harminc évébe került, hogy az apai örökség maradványait visszakaphassa. Ennek érdekében azonban családja politikai szerepét ellensúlyozó katolikus hitre kellett áttérnie. A tőle származó katolikus ágból az 1760-as években két férfi is bárói címet nyert, de mindketten utódok nélkül haltak meg. Végül Vay Lászlóval indult 1799-ben a katolikus Vayak bárói vonala.²⁰ „Kuruc” Vay Ádám fivérei, Ábrahám és Mihály azonban kitartottak református hitük mellett.

A Vay család alsózsolcai ága

Vay Ábrahám és Ibrányi Anna házasságával a Vay család történetében új fejezet kezdődött. Bárius Katalin és Ibrányi Ferenc lánya, Anna ugyanis az egykor oly kiterjedt és jelentős Bárius famíliának egyetlen leányági leszármazottjaként, a családi vagyon egyedüli örökösévé vált 1668-ban. Igaz, a terjedelmes birtokokért a török kiűzését követően 10% fegyverváltságot, azaz 9000 forintot voltak kénytelenek fizetni a királyi kamarába. Ekkor került Alsózsolca a Vay család birtokába.²¹ Vay Ábrahám és felesége ezzel letette alapkövét az utóbb két és fél évszázadig virágzó Vay család alsózsolcai ágának. Két lányuk és egy fiuk, László született. Gyermekük sorsát a továbbiakban nagymértékben meghatározta a protestáns vallás.

Miklós dédapja, Vay László (1674–1733) rokonaihoz hasonlóan 1703 után csatlakozott a felkelőkhöz és Rákóczi brigadérosra lett.²² 1711-ben letette a hűségesküt és az 1715. évi országgyűlésen már a vallás ügyében kiküldött bizottság egyik nevezetes tagja volt. Ugyancsak ekkor vásárolta meg nagybátyja, Vay Ádám elkobzott birtokainak egy részét több mint tízezer forintért. Részben készpénzben, részben ingatlanban fizetett két Zemplén vármegyéhez tartozó szőlőért Tokaj-Hegyalján, illetve egyes szabolcsi, szatmári, beregi, zempléni, ugocsa és máramarosi jószágokért.²³ 1720-ban pedig a Szatmár megyei Majtis helysége nyert királyi adományt. Első feleségétől, Teleki Borbálától származott legidősebb fia, Ábrahám. Neje korai halála után, feltehetőleg az 1710-es évek elején vette el Boros Katalint, Bagossy Pál özvegyét.²⁴ A második házasságából két fiú született: László és Mihály. Utóbbi Kraszna vármegyében lakott és utódai képezték a család erdélyi ágát.²⁵

Vay Miklós nagyapja, a Vay László első házasságából született Ábrahám (1697–1762) mind a megyei, mind a református egyházi közéletben tevékenyen részt vett.²⁶ Az 1731-ben kiadott, a protestánsok vallásgyakorlatát és helyzetét 1781-ig meghatározó *Carolina Resolutiót* követően azonban Vay kálvinista nemes társaihoz hasonlóan hivatalt már nem vállalhatott. Megjegyzendő, hogy a nagyobb tömbben, különösen Magyarország északkeleti, keleti részén élő református közösségek életében az országos szabályozás, bár okozott nehézségeket, mégsem bénította meg teljesen az életüket. Ez részben a világi református birtokosok egyházvédő tevékenységének volt köszönhető.²⁷

A Vay család tagjai is elsősorban egyházi téren jeleskedtek ebben az időszakban. Vay Ábrahám 1735-től a Tiszáninneni Református Egyházkerület első főgondnokaként különösen aktív szerepet töltött be a református egyház életében.²⁸ Többek közt igyekezett szabályozni a bécsi református ágens munkakörét és megteremteni működésének anyagi feltételeit. Fellépett a vallási sérelmek orvoslása, a protestáns tábortól a lelkészség megszervezése és a szlovák anyanyelvű református lelkészek képzése érdekében.²⁹ A Sárospataki Kollégiumhoz kezdettől szoros kapcsolat fűzhető, bár hivatalos formában nem látogatta azt. Házitanítója azonban egy pataki diák, Miskolczi Coriari János volt. 1750 és 1761 között a kollégium főgondnokaként nagy hangsúlyt fektetett az oktatás korszerűsítésére. Ennek érdekében számos természettudományi eszközt sikerült beszereznie, amivel jelentősen hozzájárult a későbbi kollégiumi múzeum létrejöttéhez.³⁰ Emellett korszerűsítette a fizikaszertárt és segítette a diákok külföldre jutását.³¹ Gyulaffy Borbálával kötött házasságából három fia született, de

közülük egyedül István érte meg a felnőttkort.³² Felesége halála után három évvel, 1746-ban újránősült, másod unokatestvérét, Wass Annát vezette oltár elé. A harmonikusnak tűnő házasságból három fiú származott: Dániel, József és főszereplőnk édesapja, Miklós.³³

Vay Ábrahám birtokainak fő központja a Szabolcs megyei Berkesz mellett, a Miskolc térszomszédságában fekvő Alsózsolca volt. Családjával itt, Alsózsolcán az első Vay (-Haller) kastélyban élt, amelyet ő építtetett fel az 1720-as években, a rommá lett Bárius kastély helyén.³⁴ A falu omladozó katolikus templomának reformátussá való átalakítása is komolyan foglalkoztatta, mivel a Bárius ősök, majd elhalt gyermekei és felesége is ide lettek eltemetve. De erre nem kapott engedélyt. Többek közt emiatt építtette 1760 körül a Vay kriptát, amely ettől kezdve a család ezen ágának temetkezési helyéül szolgált.³⁵ A ma is álló református templomépület építésére – kijátszva az egri érseket – csak a türelmi rendelet kiadását követően került sor.³⁶

Id. Vay Miklós életében az apa szerepét nagybátyja, Vay László ezredes (1715–1782) töltötte be. László, testvére Ábrahám támogatásával, az ő széleskörű kapcsolatait – főként a Károlyi családdal – felhasználva fiatalon katonának állt. E protestánsoknak is nyitva álló karriert a Károlyi lovasezredben (a későbbi 6. huszárezredben) kezdte 1737-ben.³⁷ Témánk szempontjából különösen fontos kitérnünk Vay Lászlónak az osztrák örökösödési háború idején tett nagyvonalú katonai felajánlására. Vay ugyanis 1744-ben saját költségén, a Károlyi-ezredben belül 200 lovaszt állított ki. Mindennek azért van nagy jelentősége, mert ezen tette érdemként és fő érveként szerepelt később Vay Dániel és Miklós bárósító diploma kérvényében.

1758-ban ezredessé léptették elő a Dessewffy lovasregimentben (a későbbi 4. huszárezred), majd két év múlva, 1760-ban leszerelt és visszavonult golopi jószágaira. Elődeihez hasonlóan számára is meghatározó tényező volt a kálvinista felekezethez való tartozás. Tudjuk például, hogy katolikus cselédet azon megfontolásból nem alkalmazott, nehogy a valláskülönbségek a cselédségen belül bármiféle konfliktushoz vezessenek.³⁸ A szigorú ezredes nőtlen maradt, így az 1782-ben bekövetkezett halála után javain öccse, Mihály és unokaöccsei, István, Dániel, József és Miklós osztoztak.³⁹

Id. Vay Miklós féltestvére, a több mint húsz évvel idősebb István (1734–1800), apja, Vay Ábrahám példáját követve a Tiszáninzeni Református Egyházkerület világi főgondnokaként tevékenykedett 1776 és 1788 között.⁴⁰ Elkötelezetten képviselte egyháza érdekeit és a türelmi rendelet előkészítése kapcsán minden vallásügyi vitában, tanácskozáson vezető szerepet vitt. Ugyanilyen agilisán lépett fel az oktatást érintő kérdésekben is. Vay apjához hasonlóan megkapta a királyi tanácsosi címet.⁴¹ Az 1790–91. évi országgyűlést követően – ahol Szabolcs vármegye követeként vett részt – a tanulmányi bizottság protestáns tagjaként tüntette ki magát.⁴² Vay Istvánt H. Balázs Éva energikus, tehetséges és a közjóért tenni akaró férfiként látta, aki ugyanakkor a „politikai élet porondjáról leszorított protestáns nemesség tipikus képviselője.”⁴³

Ebben az időszakban, 1781–82-ben patvaristáskodott mellette Berkeszen Berzeviczy Gergely, akinek leveleit olvasva betekintést nyerhetünk Vay és felesége, Lónyay Ilona életébe is.⁴⁴ Említésre méltó, hogy Berzeviczy egyrészt azért töltötte Vay mellett joggyakorlatát, hogy a vallás ügyében jártasságra tegyen szert, másrészt, hogy magyar nyelvismeretét tökéletesítse.⁴⁵ A Vay család tagjainak ugyanis a magyar nyelv ügye, annak előmozdítása lényegi kérdés volt. Ezt nyomatékosítja, hogy egymás közt magyarul leveleztek és a magánélet nyelve is a magyar volt.

Id. Vay Miklós legidősebb édesbátyja Dániel (1749–1798). A közéletben a Vay fiúk közül ő vett a legkevésbé részt, mégis császári és királyi kamarás, 1783-ban pedig báró lett. Első felesége a vagyonos Korda György gróf kolozsi főispán lánya, Anna volt.⁴⁶ A második az eredetileg Westfáliából származó, 1706-tól birodalmi grófi címet viselő evangélikus család

tagja, Wartensleben Eszter grófnő.⁴⁷ Dánielnek egyik házasságából sem született gyermeke, ráadásul a második meglehetősen rosszul sikerült.

Vay Dániel és testvére, Miklós bárósításával kapcsolatban megjegyzendő, hogy az szervezen illeszkedett II. József rangemelési politikájába. A közép- és kora újkorban a főnemesség sorába lépést ugyanis sok esetben a vitézség, a személyes katonai teljesítmény tette lehetővé. A Vay család tagjai is kitüntették magukat e téren, de a família ezen ágának társadalmi emelkedését a türelmi rendelet kibocsátása előtt vallása akadályozta. Ezt követően azonban több jeles protestáns családdal együtt – például Jeszenák, Ráday, Prónay, Podmaniczky – rangemelésben részesültek. Vay Dánielnek a báróság kérvényezésekor családja katonai és hivatali érdemein kívül az volt a fő érve, hogy felesége grófnő. Az ő sikeres bárói kérvényéhez csatlakozott 1783-ban Miklós.⁴⁸ Hangsúlyozandó, hogy a Vay fivérek bárósításával a protestáns ág egy része felemelkedett az arisztokráciába.

Id. Vay Miklós ifjabb fivérének, Józsefnek (1752–1821) életében szintén központi helyet foglalt el az egyházpolitika. Mindössze 32 éves volt, amikor a miskolci református egyház főgondnokává választották, amely tisztséget 1786-ig töltötte be. Majd 1796-tól haláláig a Tiszáninneni Református Egyházkerület főgondnokaként tevékenykedett. Többek között a nevéhez köthető az egyházmegyei határok újragondolása, ezáltal a könnyebben érvényesíthető egyházigazgatási rend bevezetése. Iskolája, a pataki kollégium érdekében végzett korszakos jelentőségű negyedszázados munkálkodása különösen figyelemre méltó. Ennek keretében eredményesen lépett fel a 17. században már működött kollégiumi nyomda újraindítása érdekében, amelynek köszönhetően a kollégium később e téren is be tudta tölteni regionális kulturális központi szerepét.⁴⁹ Fontos kiemelni, hogy határozottan fellépett az anyanyelvű oktatás ügyében. Ennek szellemében az 1810-ben elfogadott új tantervben a magyar nyelv önálló tantárgyként kapott helyett. Ez akkor is jelentős eredménynek számít, ha tudjuk, hogy csak 1815-ig volt érvényben. Ekkor Vayt háttérbe szorították és újra a latin lett a tanítás nyelve.⁵⁰ Mindemellert a kollégium nagyszabású kibővítésének ösztönzőjeként a munkálataira, illetve egyéb fejlesztésekre feleségével, Mocsáry Erzsébettel⁵¹ együtt 1809-ben 5000 váltóforint alaptőkével létrehozták a Vay-Mocsáry Alapítványt. A család áldozatkészségét és ezen intézmény jelentőségét mutatja, hogy a későbbiekben ezt további összegekkel növelték, összesen mintegy 29.000 forintot ajánlva fel.⁵²

Az egyházi és kulturális életben betöltött szerepe mellett közéleti, politikai szerepvállalása sem elhanyagolható. Minthogy 1781 után megnyíltak a protestánsok előtt is a magasabb hivatalok, Vay 1789-ben a szabolcsi alispánságból (1786–1789) a helytartótanácsosok közé emelkedett. Megemlíthető, hogy Vay József, Miklós és István testvéréhez hasonlóan elkötelezett szabadkőműves volt, illetve 1790-ben a porosz és brit udvarral a Habsburgok trónfosztásáról tárgyaló magyar nemesi csoport aktív tagja.⁵³ Bár az 1790-ben összeült diétán Borsod megye és a kálvinista reformnemesség követeként szót emelt a magyar nyelv ügyéért, amely által Kazinczy nagyrabecsülését kivívta, az udvar a „veszélyes elemek” közé sorolta őt. A következő év tavaszán az uralkodó már nem engedélyezte, hogy követként megjelenjen az országgyűlésen, noha Borsod megye újfent megválasztotta. Budán ezért öccse, Miklós képviselte a megyét.⁵⁴ Vayt ezekben a „viharos években” testvéreivel együtt a magyarországi ellenzék vezetői között találhatjuk. A magyar „jakobinusok” Benda Kálmán által publikált irataiban Vay József és István neve számos alkalommal felmerül.⁵⁵ A kivégzések után, 1795-ben elvégzett politikai tisztogatások következtében így Vayt is elmozdították helytartó tanácsosi székéből. Ezt követően, bár 1802 és 1811 között Szabolcs vármegye követeként részt vett a diétákon, de „állást” csak 1807-ben nyert.⁵⁶ Ekkor lett a hétszemélyes tábla ülnöke. Tekintélyét, műveltségét széles körben – köztük József nádor is – elismerték.⁵⁷

Ábrahám fia 1789-ben született Alsózsoltán. A Sárospataki Református Kollégium növendéke volt, majd tanulmányai befejeztével közpályára lépett. 1825-ben Borsod vármegye első alispánjává választották és a hamarosan összeülő diétán, mint megyéje első követe vett részt.⁵⁸ Vay számára ez az országgyűlés hozta meg a népszerűséget. Mint ismert, a nyelvügyben folytatott tanácskozások közben, a november 3-i kerületi ülésen Széchenyi nagyvonalú felajánlásához többek közt Vay Ábrahám is csatlakozott 8000 forinttal.⁵⁹ A művelődéspolitikai szempontból korszakos jelentőségű Magyar Tudós Társaság (1840-től Magyar Tudományos Akadémia) anyagi alapjainak lefektetéséhez való hozzájárulásával országszerte neves személlyé vált. 1830-ban a Tudós Társaság igazgatói választmányába is beválasztották, elismerve az ügy érdekében tett addigi erőfeszítéseit.⁶⁰ I. Ferenc király 1830-ban Bereg vármegye főispáni helytartójává nevezte ki, s ugyanebben az évben grófi címet adományozott neki, megalapítva ezáltal a Vay familia grófi ágát.⁶¹

Vay élete során számos jelét adta lojalitásának, udvarhűségének. Többek közt ennek is köszönhető, hogy magas uralkodói elismerésekben részesült. Példaként említhető császári és királyi kamarási vagy valóságos belső titkos tanácsosi címe, de elnyerte a Szent István rend középkeresztjét is. A ranglétrán tovább haladva 1832 és 1845 között Máramaros vármegye főispáni székét foglalhatta el, majd lemondása után, 1848-ban a Batthyány-kormány ismét visszahelyezte abba. E tisztséget 1849-ig töltötte be.⁶²

Vay a nemzeti kultúra fejlesztéséhez a fentebb említett „akadémiai” felajánlása mellett a miskolci színház építésének, majd belsőépítészeti munkálatainak nagyvonalú támogatásával is hozzájárult. A művészetek, főként a szobrászat mecénásaként nem meglepő, hogy évekig Ferenczy István legfőbb patrónusa volt. Emellett a Vay család elkötelezett oktatás- és egyháztámogató tevékenységét folytatva, 1819 és 1855 között a miskolci református egyház és iskola főgondnokaként is aktívan fellépett.⁶³ 1810-ben vette feleségül Kazinczy Ferenc unokatestvérét, Kazinczy Zsófiát, kitől tizenkét gyermeke – öt lány és hét fiú – született.⁶⁴ Családjával a jelentősen kibővített berkeszi kastélyban élt. Témánk szempontjából megemlítendő, hogy fiatalabb unokatestvéreivel, Miklóssal és Lajossal baráti kapcsolatot ápolt, kezdetben segítette őket a megyei politikai közéletbe való beilleszkedésükben.

A szülői háttér

Vay Miklós édesapja a Gömör vármegyei Serkén, nagyanyja, Vay Judit házában született 1756. szeptember 6-án. Iskoláit Sárospatakon kezdte, majd nagybátyja, Vay László ezredes biztatására 1776-tól Bécsben a hadmérnöki akadémián folytatta tanulmányait. Bár a Vayak – elsősorban a katolikus ág – előszeretettel választották a fizetett és egyéni kiemelkedés lehetőségével kecsegtető katonai pályát, László és Miklós esetében döntő tényező volt, hogy a hadsereg a hivatalokból kiszorított protestánsokat is befogadta.⁶⁵ A báró személyisége nagyrészt itt, az 1770-es évek Bécsében formálódott: a hadmérnökiskolában szakmai korszerűséget, a szabadkőműves páholyokban újszerű szemléletet sajátított el.

Felsőfokú tanulmányai elvégzése után, mint mérnökári százados vett részt Aradon és Theresienstadban a várépítkezéseknél.⁶⁶ Majd 1785-ben Németalföldről indult élete egyik legmeghatározóbb utazására, amelynek keretében előbb Franciaország érdekesebb részeit kereste fel, majd másfél évet töltött korának gazdasági és politikai mintaállamában, Nagy-Britanniában.⁶⁷ Tudományokban való jártassága és szakmai felkészültsége révén a tágabb, európai tudóstársadalom szereplőjévé vált. Ezt tanúsítja, hogy 1787-ben a londoni királyi tudóstársaság (Royal Society) tagjává választották.⁶⁸

Európai útjáról hazatérve nagy hangsúlyt fektetett gazdasága fellendítésére, korszerűsítésére. Eleinte főként a brit tapasztalatok gyakorlati alkalmazására, a modern – ipari, technikai

(textilipari) és mezőgazdasági (eke, vetőgép) – technológia magyarországi elterjesztésére tett kísérleteket. Legnagyobb sikerének a burgonya- és lótenyésztésben elért eredményeit tekintette. A modernizálás igénye megfigyelhető birtokgazdálkodása mellett, de ahhoz szorosan kötődve, kúriai – főként Alsózsolca, Golop, Tiszacsege – beosztásán is. Végül azonban nem az angol eszközök átplántálása, hanem a háborús konjunktúrát kihasználó, szervezeti formájában újszerű salétromtársasága hozta meg számára az anyagi sikert. A salétromvállalkozás kiváltképp fontossá vált számára, és fiait megkezdett munkája folytatására ösztönözte.⁶⁹ Kiemelendő emellett borkereskedése is, amely bár nem nyitotta meg számára a külföldi piacokat, a családi vállalkozás egyik fontos ágazata lett.

Működése azonban nemcsak a gazdasági szféra területén ragadható meg, hiszen haláláig aktív résztvevője volt a közéletnek. Többek közt a II. József reformjaival szembe forduló felvilágosult magyar nemesi reformellenzék londoni küldöttjeként tevékenykedett 1790-ben, de emellett több országgyűlésen is részt vett.⁷⁰ Ezek közül kiemelkedik az 1807. évi, amikor Vay a katonai kérdés tárgykörében elmondott felsőházi beszéde kapcsán a figyelem középpontjába került. Ugyanis az 1791. évi XIX. törvénycikkre hivatkozva a „magánadományok” ellen szólalt fel, abban a hivatalok venalitásának (megvesztegethetőségének) távoli veszélyét érzékeltetve. Bár hozzátette, hogy I. Ferenc személye önmagában is biztosíték ennek elhárítására, mégis ez lett beszéde legvitatottabb eleme, amelynek következtében megfosztották tábornoki rangjától. A felségsértéssel vádolt bárót ért retorzió az országgyűlés mindkét házában nagy felzúdulást keltett, felvetve a sérthetlenség kérdését is. Hűségesküje, illetve a nádor és számos felsőházi tag hosszas közbenjárása által sikerült csak elérnie, hogy az uralkodó visszaadja tábornoki rangját.⁷¹ Mindeközben nem szakadt el teljesen a katonáskodástól sem. Bár gyenge jobb szemére hivatkozva 1793-ban leszerelését kérte, később végigszolgált a nemesi felkelést.⁷² 1802 és 1824 között királyi biztосként Kelet-Magyarországon, a Tisza- és a Körösvidéken megkezdődő folyószabályozást irányította.

Vay Miklós édesapja, mint láthatjuk, sokoldalú képzettséggel bírt, élete szerepek sokaságában ragadható meg. Fiára személyisége kiváltképp nagy hatással volt. Adelsheim Johanna utal rá, hogy Miklós 1864-ben apja életrajzának írását is elkezdte.⁷³

Vay későn, negyvenhárom éves korában házasodott. 1799. június 1-én vette el a badeni nagyhercegségből származó báró Adelsheim Johannát.⁷⁴ Felesége, Frigyes Károly badeni őrgróf főerdőmesterének lánya volt, ki itt, a tartománygrófi udvarnál nevelkedett. A nagyhercegnő saját lányaival, Amáliával, Karolinával és Luizával együtt taníttatta, majd a nagykorúvá nyilvánított hercegnők udvarhölgye lett.⁷⁵ Levelezéseiből tudjuk, hogy később is tartotta velük a kapcsolatot, sőt Karolina, a későbbi bajor királyné – Zsófia főhercegnő anyja, Ferenc József nagyanyja – és Frigyes badeni tartománygróf lettek elsőszülött gyermekének, Vay Miklósnak a keresztszülei.⁷⁶

Johanna igen művelt, vallásos nő volt, aki mindenben igyekezett férje támasza lenni. Annak érdekében, hogy hathatósabban tudjon segíteni a tábornoknak, elmélyedt a gazdasági és vegytani szakirodalomban, illetve ismertek egészség- és jobbágyvédő intézkedései is.⁷⁷ Az 1831. évi kolerajárvány idején például a család zsolcai kastélyában a falu betegeinek 60 ágyas kórházat rendezett be.⁷⁸ Folytatták a Vay ösök kultúrapártoló-mecénási hagyományait is. Ismert, hogy Vay, testvéreivel együtt a Nemzeti Színház építésére jelentős összeget adományozott.⁷⁹ A magyar nyelv ügye, annak elmozdítása, mint már korábban említettem különösen fontos volt számukra. Vay Miklós baráti kapcsolatot ápolt a nyelvújító Kazinczy Ferencel, aki kiváltképp tisztelte a család tagjait.⁸⁰ A német származású Johanna is szorgalmasan tanulta a magyar nyelvet, és mindent elkövetett, hogy azt minél tökéletesebben elsajátítsa. A bárónő emellett segítette Brunszvik Teréz óvodaalapításait és az első miskolci kisdudóvó intézet létrehozását 1842-ben, bár számára a falusiak támogatása volt az elsődleges.

A testvér: Vay Lajos

Vay Miklós és testvére, Lajos (1808–1888) gyerekkorukat vidéken, a református többségű Alsózsoltán, illetve az ugyancsak református túlsúlyú Zemplén megyei Golopon töltötték. Édesanyjuk vallotta, hogy e falusi levegő, környezet és maga a csend „a zsenge kor szellemi kifejlésztésére oly igen üdvös.”⁸¹ A Vay házaspár boldog, harmonikus magánéletet élt és a legnagyobb szeretettel, odafigyeléssel vették körül gyermekeiket. Vay Miklós tábornok részéről kezdettől érzékelhető egyfajta „tudományos alaposság” fiai neveltetésében. Lajos a mágánások körében különösen népszerű familiáris nevelésben részesült. Nevelője Váradi Szabó János, sárospataki diák volt, amely jelzi, hogy ezen generáció is szoros kapcsolatot ápolt a Sárospataki Kollégiummal. Felsőfokú jogi tanulmányait Pesten végezte, majd édesapja kifejezett kívánságára 1823 és 1824 között a bécsi Polytechnikumban műszaki, kereskedelmi és gazdasági tudományokat hallgatott testvérével együtt.⁸² Tanulmányait befejezve 1825-ben a Magyar Királyi Udvari Kancellárián mint gyakornok tevékenykedett, de ez a légkör kevésbé vonzotta. 1826-ban már Zemplén vármegye táblabírájaként találkozunk vele.⁸³ Ezekben az években azonban elsősorban birtokügyeivel foglalkozott. Mint édesanyja egyik, 1827-ben írt levelében olvasható: „megható azt látni, hogy kisebbik fiam Lajos, ki a gazdaságnál maradt, mint igyekszik egyengetni teljes erejéből bátyjának utját.”⁸⁴

A gádzálkodás mellett, ha nem is oly intenzíven, mint testvére, de részt vett mind a megyei, mind az országos közéletben. Az 1839–40-es országgyűlésen Borsod vármegye másodköveteként volt jelen és a fennmaradt titkosrendőri jellemzés többek közt megemlíti, hogy „jóllelkű, liberális elveket táplál, azonban kevés tudása van, és a szónoki tehetséget is nélkülözi, miként a vm-ben híveinek elég jó a tábora, de kevés befolyása van, egyébként tisztelik. Rögtön az ogy. elején az ellenzék karjaiba vetette magát és a legszívesebben az ő társaságukban volt.”⁸⁵ Adelsheim Johanna ugyanerről az országgyűlésről, azon belül is fiai szerepéről a következőket írta: „A legutóbbi országgyűlésen, független állásu Lajosom méltó fia volt atyjának. Miklóst már jobban korlátozzák a rendszabályok, azonban mégis mint főcurátornak, tág tere nyílik hitsorsosai között tehetségei érvényesítésére, miután a nevelés felügyeletével ő van megbízva.”⁸⁶ Vay Lajos tehát, bátyjával ellentétben, nem a reformkori konzervatívok táborához tartozott. A két testvér mégis mindvégig jó viszonyban állt és mint édesanyja írta, segítették egymást.

Vay Lajos közéleti szerepvállalása kapcsán meg kell említenünk, hogy 1845-ben a Borsodi Védegyelet elnöki tisztségét töltötte be, majd 1847-ben a pesti Ellenzéki Kör tagja lett. 1848 májusa és 1849 júniusa között Borsod vármegye főispánja, illetve ez idő alatt főrendi tagként az országgyűlésen is részt vett és megjelent Debrecenben is. Emellett a harci eseményeknek aktív résztvevője volt. Önkéntes nemzetőr őrnagyként a borsodi nemzetőrök élén harcolt a pákozdi és a schwechati csatában. 1851-ben az uralkodótól kegyelmet kapott és alsózsoltai birtokára vonult vissza. 1860 és 1861, illetve 1867 és 1872 között újból Borsod vármegye főispánjaként tevékenykedett.⁸⁷ 1829-ben feleségül vette Teleki Erzsébetet.⁸⁸ Fiaival (Béla, Emil) és öt lányával (Róza, Etelka, Ilona, Erzsébet, Hedvig) Alsózsoltán a családi kastélyban éltek.

*

A Vay család történetén végigtekintve határozott, ambiciózus és tehetséges családtagok egész sorával ismerkedhettünk meg, akik tudatosan építették karrierjüket és gyarapították vagyoniukat. A feldolgozott szakirodalomból és levéltári forrásokból a család, ezen belül is a minket közelebről érintő alsózsoltai ág két fő jellemzője határozottan kidomborodik: az érvényesülés vágya és a református elkötelezettség. A família 17. században induló látványos társadalmi emelkedését a Rákóczi-szabadságharcban játszott szerepük, majd kálvinista hitük visszavetete. Ezt bizonyítja, hogy a türelmi rendelet kiadását követően a család két tagja szinte azonnal

báróságot nyert. Emellett a 18. század végétől többen magas megyei és kormányzati állásokat töltöttek be. Előnyös házassági stratégiájuk és ezzel összefüggően szélesedő kapcsolatrendszerük is hozzájárult emelkedésükhöz és ismertté válásukhoz.

Vay Miklós előkelő, bárói család leszármazottjaként örökül kapta egyrészt a hivatalnoki pálya befutásának lehetőségét, másrészt a református egyház iránti elkötelezettségét. Utóbbit jelzi, hogy a Tiszáninneri Református Egyházkerület és ennek keretében a Sárospataki Református Kollégium világi főgondnokai másfél évszázadon át – kevés megszakítással – a család seniorai közül kerültek ki. Nevezetesen: II. Vay Ábrahám (1735–1762), Vay István (1776–1788), Vay József (1796–1821), majd Vay Miklós kancellár (1860–1894).

Jegyzetek

- 1 Jelen dolgozatom a készülő Vay Miklós (1802–1894) életrajzi disszertáció része.
- 2 Fontosabb források: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára. Sárospatak (a továbbiakban: SRKL) Vay család golopi levéltára. Idősebb Vay Miklós iratai. Vay generálisra vonatkozó iratok. Teleki Borbála családi bibliája. SRKL Kii. IV. 6. F–6; SRKL Vay család golopi levéltára. Birtok ügyek 1688–1900. Vay Ábrahám elleni per. SRKL Kii. I. 4. A család nemzetségi levéltára, a berkeszi archívum 1956-ban szinte teljesen megsemmisült. A megmaradt részre lásd: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai. Vay család berkeszi levéltárának maradáka (1626–1937) MNL OL P 2055.; illetve az oklevelek: MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Acta generalia MNL OL A 39.
- 3 A kérdés szélesebb összefüggéseiről lásd: Bolvári-Takács Gábor: Pataki tudósok az Akadémián. A Magyar Tudományos Akadémia és a Sárospataki Református Kollégium szellemi kapcsolatai = Magyar Tudomány, XLV. évf. 5. szám, 2000. május, 612–620. o.
- 4 Újabb adatokkal kiegészítve Kovács Ágnes és Szakály Orsolya munkáit: Kovács Ágnes: A Vay-család felemelkedése a magyarországi arisztokráciába. In: Heckenast Gusztáv – Molnár Sándor – Németh Péter (szerk.): Rákóczi-kori tudományos ülésszak II. Rákóczi Ferenc fejedelem és bujdosótársai, valamint Vay Ádám hamvai hazahozatalának 90. évfordulója alkalmából. 1996. október 25. Vaja, 1997. 94–102. o.; Szakály Orsolya: A vajai Vay család a XVIII. században. In: Fodor Pál – Pálffy Géza (szerk.): Emlékkönyv Szakály Ferenc születésének hatvanadik évfordulójára. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2002. 353–364. o.
- 5 Vay Dániel és Miklós bárói diplomájának fogalmazványa, Bécs, 1783. ápr. 18. MNL OL A 39. 1783:3675. fol 3–10.
- 6 Teljes címerleírás: Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XII. Budapest, 1865. 108. o.
- 7 Nagy Iván XII., i. m. 92. o.; Piti Ferenc: A Vay család berkeszi levéltárának 1342–1382 közötti oklevelei. In: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve. LII. kötet, Nyíregyháza, 2010. 387–606. o.
- 8 1413-ban Zsigmond királytól kapta Vaját Vay Jánosnak fia László. Nagy XII., i. m. 92. o.
- 9 Petrovay György: A Vayak és az Ibrányiak = Turul, 28. évf. 1910. 15. o.
- 10 A nagyiváni Feketéknék eredetileg főleg Baranya vármegyében voltak birtokaik, de a 16. században az ország északi (felvidéki) részébe költöztek. Birtokaikra lásd: Mocsáry István: A nagyiváni Fekete család = Turul, 19. évf. 1901. 122–134. o.
- 11 A Bethlen, Vay és Dujardin család kapcsolatára részletesebben lásd: Jankovics József: Bethlenek, Vayak, Dujardinok – Vay Erzsébet életének tükrében. In: Mercs István (szerk.): Kuruc(kodó) irodalom: Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalmi kurucokról. Móróc Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza, 2013. 87–196. o.
- 12 Ők is részt vettek a Rákóczi-szabadságharcban a fejedelem oldalán.
- 13 Többek közt: Vay Ádám ifjabbik bátyja, Mihály Teleki Zsuzsannát vette nőül, s Erdélyben telepedtek le. Vay Miklós dédapjának, Vay Lászlónak (1674–1733) szintén Teleki lány, Borbála volt a felesége. Míg testvére, Vay Anna Teleki László első felesége volt. Később Vay Lajos (1803–1888) szintén Teleki lányt vett el.
- 14 Első férje Rhédey Mihály gróf volt, míg a második Wass Dániel. Nagy XII., i. m. 101. o.
- 15 A Vay és Wass család történetére lásd: W. Kovács András: A cegei Wass család története. (16–20. század) = Erdélyi Múzeum. LXVI. kötet, 3–4. szám, 2004. 1–57. o.
- 16 1701-ben a Vayakat – Ádám, Ábrahám és fia, László – Rákóczi-val való együttműködésük, szervezkedéseik miatt zárták a bécsújhelyi börtönbe. A Vay család és Rákóczi kapcsolata a későbbiekben egyre szorosabb lett, erre utal többek közt, hogy 1711-ben a fejedelem Pálffy tábornokkal Vaján, a család ősi kastélyában tárgyalt.
- 17 II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford.: Vas István, tanulmány és jegyzetek: Kópeczi Béla. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 342. o.

18 Vay Ádám tisztségeire lásd: Heckenast Gusztáv: Vay Ádám szerepköre a szabadságharc vezetésében. In: Heckenast Gusztáv – Molnár Sándor – Németh Péter (szerk.): Rákóczi-kori tudományos ülészet... i. m. 7–18. o.

19 Heckenast Gusztáv, i. m. 7–14. o. Anyagi gondjairól és az emigrációról lásd: Jankovics József, i. m. 105–106. o.

20 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes. Vay Miklós báró (1756–1824). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003. 15. o.

21 Bodnár Tamás: Alsózsolca története. A honfoglalástól a XVIII. századig. Alsózsolca, 2005. 41. o.

22 Szakállas Sándor: A szabolcsi nemesség a kuruc hadseregben és tehervállalása a Rákóczi-szabadságharcban = Szabolcs–Szatmár–Beregi Szemle, 30. évf. 2. szám, 1995. 192. o.

23 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 15. o.

24 Uo. 16. o.

25 Nagy XII., i. m. 103. o.

26 Dienes Dénes: Tanulmányok a Tiszánineni Református Egyházkerület történetéből. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 1998. 58. o.

27 Ravasz Boriska: A magyar állam és a protestantizmus Mária Terézia uralkodásának második felében (1760–1780). Budapest, 1935. 55–56. o.

28 Dienes Dénes – Ugrai János: A Sárospataki Református Kollégium története. Hernád Kiadó, Sárospatak, 2013. 65. o.

29 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 16. o.

30 Uo.

31 Egyházipolitikai tevékenységére lásd: Dienes Dénes, i. m. 58–60. o.

32 Teleki Borbála családi bibliája. SRKL Kii. IV. 6. F–5.

33 Egy további fiú és két lányuk született még, de ők korán meghaltak.

34 Bodnár Tamás, i. m. 60. o.

35 1762-ben öt temették ide elsőként. Uo. 73. o.

36 Ennek történetét részletesebben lásd: uo. 70. o.

37 Vay katonai pályájáról, előléptetéseiről bővebben lásd: Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 18–20. o.

38 Uo. 20. o.

39 Az örökségre vonatkozó iratokat lásd: MNL OL A 39. 1783:531. ff. 11–16.

40 Vay István 1800-ban utód nélkül halt meg.

41 Vay Ábrahám 1751-ben kapta e címet.

42 H. Balázs Éva: Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 56–57, 69–71. o.

43 Uo. 56. o.

44 A levelekre lásd: uo. 237–273. o.

45 Berzeviczy patvarista éveiről lásd: uo. 55–85. o. Vay István és Berzeviczy között, mint a két protestáns egyház kerületi vezetője között, a későbbiekben egyre szívélyesebb, barátiabb viszony alakult ki. Ez elmondható a Vay család többi tagjával való viszonyára is.

46 Nagy XII., i. m. 100, 104. o.

47 Édesanyja azonban Teleki lány volt.

48 Vay Dániel és Miklós bárói diplomájának fogalmazványa, Bécs, 1783. ápr. 18. MNL OL A 39. 1783:3675. fol 3–10.

49 Vö.: Takács Béla: A sárospataki nyomda története. Magyar Helikon, Budapest, 1978.

50 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 32. o.

51 Házasságukból tizenhárom gyermekük született, de csak két fiúk, József és Ábrahám, illetve három lányuk: Erzsébet, Johanna és Katalin érte meg a felnőttkort.

52 Az alapítvány sorsáról: Dienes Dénes – Ugrai János, i. m. 84. o.

53 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 24. o.

54 Uo. 214. o.

55 A magyar jakobinusok iratai, II. kötet. A magyar jakobinusok elleni felségértési és hűtlenségi per iratai, 1794–1795. (S. a r.: Benda Kálmán) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.

56 1808-ban nem vett részt az országgyűlésen. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Budapest, é. n., 491. o.

57 Birtokpolitikája is eredményesnek tekinthető, mivel végrendeletében 250000 forintra becsült ingatlan vagyronról rendelkezett. Vay József végrendelete. Pest, 1814. szeptember 13. (Legutolsó kiegészítés: 1819. január 2.) SRKL K.ii. I. 4.

58 Vay Ábrahám 1825-től 1830-ig volt Borsod megye alispánja. Alispáni tevékenységére részletesebben lásd: Dobrossy István: Vay Ábrahám és a Magyar Tudományos Akadémia alapítása. (A Vay család szerepe Borsod vármegye történetében). In: uő: (szerk.): Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáról. Miskolc, 1997. 61–79. o.

- 59 Továbbá Károlyi György 40 ezer, Andrássy György 10 ezer forintot ajánlott fel. A felajánlásról lásd: Jolsvai András: „Írók akadémiaja” A megalapítástól a megalakulásig = Irodalomtörténeti Közlemények, XCIII. évf. 5–6. szám, 1989. 605–626. o.; Ponori Thewrewk József: Gróf Vay Ábrahám életrása. Pozsony, 1830. 9–13. o. Az alapítók kötelevényeire lásd: Felséges Első Ferentz Austriai Császár, Magyar- és Cseh Ország Koronás Királyától Posony Szabad Királyi Várossában, 1825-dik esztendőben, Szent- Mihály Havának 11-dik Napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Írásai: [Acta comitorum Regni Hungariae...] I. Posony, 1825. 139., 591–593. o.
- 60 Glatz Ferenc (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. III. kötet. Budapest, 2003. 1370–1371. o.
- 61 Nagy XII., i. m. 104. o. A szakirodalom felveti annak lehetőségét, hogy apja is a grófságra pályázott, ezért sem csatlakozott testvérei bárói kérvényéhez.
- 62 Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848. I. kötet. Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2011. 231. o.
- 63 Dobrossy István, i. m. 75–78. o.
- 64 Házasságukra, családi életükre lásd: Cs. Gárdonyi Klára: Kazinczy Zsófia és Vay Ábrahám házasságának története (Ismeretlen Kazinczy-levelek) = Napkelet, 18. évf. 3. szám, 1940. 144–148. o.
- 65 A Vay család kilenc tagja szolgált tisztként a császári hadseregben a 18. században. Lásd: Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 43. o.
- 66 A theresienstadti kiserőd kezdettől várbörtönként funkcionált. A sors iróniája, hogy 1852-ben Miklós fia itt raboskodott.
- 67 Vay utazásáról naplót vezetett. Tartalmának rövid ismertetése: Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 63–87. o.
- 68 Köleséri Sámuel (1729) és Podmaniczky József után (1780) Vay volt a harmadik magyar tag. Tagfelvételén Széchenyi Ferenc is jelen volt.
- 69 Salétromvállalkozásukra lásd: Szakály Orsolya: Hadiipar és nemesi vállalkozás: a Vay Miklós-féle salétromtársaság, 1798–1856 = Levéltári Közlemények, 71. évf. 1–2. szám, 2000. 129–165. o.
- 70 Londoni megbízatását Szakály Orsolya részletesen feltárta. Lásd: Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 107–137. o.
- 71 Tábornoki rangját 1807-ben kapta. Az országgyűlési eseményekre, különösképp az őt ért támadásra lásd: Poór János: Kényszerpályák nemzedéke 1795–1815. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1988. 154–160. o.; Szakály Orsolya: Vay Miklós és az 1807. évi országgyűlés. Egy közéleti botrány családi levelek tükrében = Fons, IV. évf. 3. szám, 1997. 301–323. o.
- 72 Jobb szeme gyermekkori himlőfertőzése következtében egyébként is gyenge volt, de Belgrád ostrománál annyira begyulladt, hogy 1796-ban el kellett távolítani.
- 73 Házi Kincstár, 23. évf. 1864. 353. o.
- 74 Johanna első férje Puky András gránátos kapitány volt, aki Napóleon itáliai hadjárata során, 1797-ben elesett. A német származású bárónő neveltetéséről és életéről emlékiratszerűen összegyűjtött leveleiben és önéletrajzában olvashatunk. Emlékek: Vay Miklósné Adelsheim Johanna leveleiből. (Ford. és közread.: Jókai Etelke.) Athenaeum, Budapest, 1888.
- 75 Karolina később bajor királyné, illetve Luiz orosz cárné lett.
- 76 Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből. (Szerk. és utószó: Petnecki Áron, bevezető: Lévay József) Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1999. 12. o.
- 77 Vay Miklósné, i. m. 90–91. o.
- 78 Uo. 142. o.
- 79 H. Balázs Éva, i. m. 205–206. o.
- 80 Kazinczy lányának, Eugéniának Vay Miklós generális volt a keresztapja. Kazinczy – Berzsényi Dánielnek. Széphealom, 1809. február 14. In: Kazinczy Ferenc összes művei. Kazinczy Ferenc levelezése. VI. kötet, (S. a. r.: Váczy János) MTA, Budapest, 1895. 226. o.
- 81 Nevelési Emléklapok 1. 1846. XXVIII. o.
- 82 Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes, i. m. 236–237. o.
- 83 Táblabírói kinevezése és esküje: Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára Sátoralja-újhelyi Fiókleveltár Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai. Közgyűlési és megyei közigazgatási jegyzőkönyvek. IV. 2001/g. jkv. 1826: 623. 1826. november. 30.
- 84 Testvérét, Miklóst 1827 októberében Zemplén vármegye első alispánjává választották. Vay Miklósné, i. m. 129. o.
- 85 Pálmány Béla, i. m. 1221. o.
- 86 Vay Miklósné, i. m. 155. o.
- 87 Pálmány Béla, i. m. 1220–1221. o.
- 88 Tőle eredeztethető a Vay családi hagyomány, miszerint az Erzsébet nevű lányokat Lillának becézték. Lillafüred névadója így lehetett lányuk Vay Erzsébet (Lilla), aki gróf Pejacssevich Tivadar (1855–1928) horvát bán felesége lett később.